

ՄԻՔԱՅԵԼ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ

*Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՊՀ տնտեսագիտության տեսության ամբիոնի վարիչ,
էլ. փոստ՝ mmiqayelyan@mail.ru*

ԳՐԻՇԱ ԳՄՊՈՅԱՆ

*աշխարհագրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԳՀ ՊԿԼ հանրային կառավարման և հանրային
ֆինանսների ամբիոնի վարիչ,
էլ. փոստ՝ grishagspoyan@rambler.ru*

**ՓՈՔՐ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ՁԵՆՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՀՀ
ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՊԱՅԱՆՁԱՐԿԻ ԱՃԻ ԳՈՐԾՈՆ**

Ազգային ժողովում 2014 թ. պետական բյուջեի նախագծի քննարկման ժամանակ ՀՀ վարչապետը հայտարարեց, որ 2013 թվականի համար նախատեսված տնտեսական աճը ավելի քան մեկ երրորդով չի կատարվելու¹: Միայն 2013 թվականի հունվար-օգոստոս ամիսների ընթացքում Կառավարությունը 61 մլրդ դրամով թերակատարել է բյուջետային ծախսերը: Ծախսերի կատարումը կհանգեցնեք ամբողջական պահանջարկի բազմակի ավելացմանը: Դրա հետևանքով ամբողջական պահանջարկը չի ավելացել 240 մլրդ դրամի չափով²: Հետևաբար նույն չափով չի ավելացել ՀՆԱ-ն: Նույն համամասնության պահպանման դեպքում բյուջետային ծախսերի թերակատարման հետևանքով չարտադրված ՀՆԱ-ն կկազմեր ավելի քան 360 մլրդ դրամ (տես Գծապատկեր 1): Վերջինս այն գումարն է, որը զրեթե երեք անգամ գերազանցում է 2013 թ. բյուջեով նախատեսված պակասուրդը:

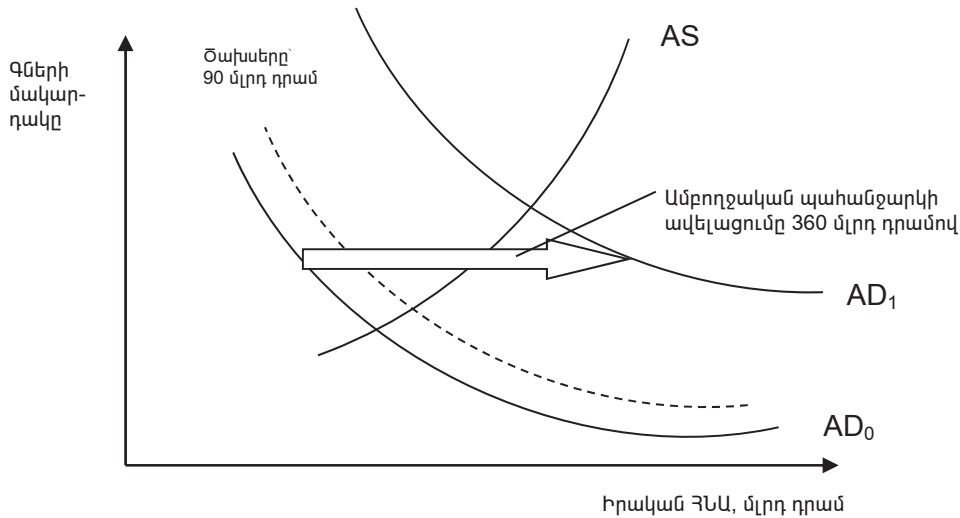
Կառավարության նման քայլը բացատրվում է բնական գազի և էլեկտրական էներգիայի սակագների բարձրացման հետևանքով գնաճի ընդհանուր մակարդակի կտրուկ բարձրացում թույլ չտալու նտահոգությամբ: Սակայն, կարծում ենք, ընտրված է գների ընդհանուր մակարդակի բարձրացումը զսպելու ոչ լավագույն ձևը: Անտեսվել է, այսպես կոչված, «արգելանիվի էֆեկտը»: Որպես կանոն, պետական ծախսերի կրճատում կատարվում է զսպող հարկաբյուջետային (ֆիսկալ) քաղաքականության դեպքում: Դրա հետևանքով բազմարկչի էֆեկտով էականորեն կկրճատվի ամբողջական պահանջարկը: Սակայն գների ընդհանուր մակարդակը կմնա նույնը: Հարկ է նշել, որ Հայաստանը դեռևս ամբողջովին չի հաղթահարել

¹ Տես. ՀՀ վարչապետի ելույթը Ազգային ժողովի նշտական հանձնաժողովների համատեղ նիստում 2014 թ. պետական բյուջեի նախագծի ներկայացման ժամանակ, «Հայաստանի Հանրապետություն», օրաթերթ, 29.10.2013թ., թիվ 195 /5765/:

² Եթե ընդունենք սպառման սահմանային հակումը 0.75 (իրականում այն ավելի մեծ է), ապա ամբողջական պահանջարկը այդ 8 ամիսների ընթացքում չիրականացված բյուջետային ծախսերի պատճառով չի ավելացել:

Գծապատկեր 1

Պետական ծախսերի ավելացման շնորհիվ ամբողջական պահանջարկի կորի հնարավոր տեղաշարժը

համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի բացասական հետևանքները, առավել ևս, որ փորձագետները չեն բացառում համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի նոր ալիքի հնարավորությունը: Այդ պատճառով դեռևս վաղ է մտածել զսպող ֆիսկալ քաղաքականության իրականացման մասին: Անհրաժեշտ է շարունակել տնտեսությունը խթանող քաղաքականությունը, որը կհանգեցնի ամբողջական պահանջարկի ավելացմանը: Համենայն դեպս, եթե Կառավարության ծախսերի շնորհիվ ամբողջական պահանջարկի ընդլայնումը հանդիպում է որոշակի խոչընդոտների, կարելի է դիտարկել դրա ընդլայնման հնարավոր այլ տարբերակներ:

Ընդհանուր առմամբ ամբողջական պահանջարկի կայունությունը և աճը պայմանավորված են երկրի ազգաբնակչության կենսամակարդակով և դրա բարձրացումով: Կենսամակարդակի բարձրացումը պայմանավորված է հարստանալու (եկամուտների ավելանալու) գործոնով (այսինքն՝ ամբողջական պահանջարկի ավելացման ոչ գնային՝ եկամտային գործոնով): Հարստության ավելացումը սպառողներին կորդի ընթացիկ եկամուտները ավելի քիչ տնտեսել և շատ ծախսել, քան պլանավորել էին: Դրա հետևանքով տեղի կունենա սպառողական ծախսի ավելացում: Այլ կերպ ասած՝ կգործի հարստության էֆեկտը: Իսկ ազգաբնակչության կենսամակարդակը ձևավորվում է հասարակության տարբեր շերտերի եկամուտների աճով: Որքան մեծ է հասարակության տարբեր շերտերի միջև եկամուտների բևեռացումը, այնքան ցածր է ժողովրդի կենսամակարդակը: Հետևաբար խնդիրը պետք է լինի բնակչության կենսամակարդակի բարձրացումը: Այսօր Հայաստանի բնակչության ավելի քան մեկ երրորդը ստանում է աղքատության շեմից ցածր եկամուտ: Իսկ այն քայլերը, որոնք իրականացնում կամ

պատրաստվում է իրականացնել Կառավարությունը, չեն կարող արմատական փոփոխություն մտցնել բնակչության եկամուտների առկա վիճակի մեջ և կանխել դրա հետագա բևեռացումը: Մասնավորապես թոշակների բարձրացման հաշվին 2014 թվականի հունվարի 1-ից 32 հազար մարդու՝ աղքատության շեմից դուրս գալու մասին պնդումը¹ կասկածելի է: Բանն այն է, որ կենսաթոշակների ավելացմանը զուգահեռ մեծանում է նաև նվազագույն սպառողական զամբյուղի արժեքը: Դրա պատճառով փոփոխման է ենթակա նաև աղքատության շեմը: Վերջինիս փոփոխման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև ակնկալվող գնաճի ընդհանուր մակարդակով: Ուստի ամբողջական պահանջարկի ավելացման գրավականը պետք է փնտրել հասարակության այլ շերտերի մեջ: Ամբողջական պահանջարկի ավելացման գործոնին չի կարող «հավակնել» ոչ միայն աղքատ, այլ նաև հասարակության առավել հարուստ խավը, քանի որ այդ դեպքում ավելի կխորանա հասարակության եկամուտների բևեռացումը, իսկ դրա հետևանքով, ամբողջական պահանջարկն էլ ավելի կնվազի: Ակնհայտ է, որ նման իրավիճակում շեշտը պետք է դնել հասարակության միջին խավի ձևավորման ու զարգացման վրա:

Ջարգացած երկրների փորձը ցույց է տալիս, որ դրանց տնտեսության զարգացման և ազգաբնակչության կենսամակարդակի բարձրացման գործում վճռորոշ դերը պատկանել է հասարակության միջին խավին: Վերջինս միաժամանակ նպաստել է այդ երկրներում ժողովրդավարության կայացմանն ու զարգացմանը²: Իսկ միջին խավի ձևավորման տնտեսական հիմքը երկրում փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացումն է:

Հայաստանի անկախացման ավելի քան 22 տարիների ընթացքում ձևավորված բոլոր կառավարություններն էլ իրենց տնտեսական ծրագրերում խնդիր են դրել աջակցել փոքր և միջին ձեռնարկությունների զարգացմանը: Սակայն այդ ուղղությամբ նրանց իրականացրած քայլերը համահունչ չեն իրենց իսկ հայտարարած գերակայություններին: Գիշտ է՝ 2000 թվականի դեկտեմբերի 5-ին Ազգային ժողովն ընդունեց «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը³, որով փորձ էր արվում կարգավորել փոքր և միջին ձեռնարկությունների պետական աջակցության գործընթացը⁴: ՀՀ Կառավարու-

¹ Տես. ՀՀ վարչապետի ելույթը Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների համատեղ նիստում 2014 թ. պետական բյուջեի նախագիծը ներկայացնելու ժամանակ («Հայաստանի Հանրապետություն», օրաթերթ, 29.10.2013թ., թիվ 195/5765/):

² Միջին խավը հասարակության ամենաանկախ շերտն է: Այն չի առաջնորդվում հասարակության հարուստ խավին բնորոշ՝ նեղ, ավտորիտար համակարգը բնութագրող շահով: Միաժամանակ չի «զայթակղվում» օրվա խնդիրը լուծելու՝ ավտորիտար իշխանությունների կողմից ժամանակ առ ժամանակ (ընտրությունից ընտրություն) աղքատ խավին «նետվող փշրանքներով»: Այդ է պատճառը, որ ավտորիտար երկրներում իշխանությունները շահագրգռված չեն ՓՄՁ-ների զարգացման շնորհիվ միջին խավի ձևավորմանն ու զարգացմանը:

³ «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենք, ՀՕ-121, Պաշտոնական տեղեկագիր, 2000 թ., 30 դեկտեմբերի, թիվ 33 (131):

⁴ Պետական օժանդակությունը կարգավորվում է «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի 16-1 հոդվածով: Նշված հոդվածը, ըստ օրենսդրի, նախատեսում է մի կողմից աջակցել ձեռնարկատիրության զարգացմանը, մյուս կողմից՝ թույլ չտալ այլ հավասար պայմաններում անհավասար մրցակցային պայմանների ստեղծում միևնույն շուկայում գործող տնտեսավարող սուբյեկտների համար: Այդ նպատակով նախատեսված է, որ պետական օժանդակություն տրամադրող մարմինը և այդպիսի օժանդակություն ստացող տնտեսավարողը մինչև օժանդակությունը տրամադրելը և ստանալը դիմեն ՀՀ մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովին՝

յան 19.03.2002 թ. թիվ 282 որոշմամբ ստեղծվեց ՀՀ ՓՄՁ զարգացման ազգային կենտրոն /ՓՄՁ ՁԱԿ/, որի հիմնական գործառնություններն են ՓՄՁ պետական քաղաքականության և ՓՄՁ ոլորտի զարգացմանն ուղղված ծրագրերի իրականացումը, ՓՄՁ սուբյեկտներին աջակցությունը, դրանց շահերի պաշտպանությունն ու ներկայացումը ՀՀ Կառավարությունում ու միջազգային դոնոր կազմակերպություններում: Սակայն անցած տարիների ընթացքում այս ոլորտում լուրջ առաջընթացներ չեն արձանագրվել:

ՓՄՁ զարգացումը ենթադրում է մի կողմից դրանց համար ապրանքային շուկաներում ազատ մրցակցային հարաբերությունների ստեղծում, մյուս կողմից՝ խոշոր բիզնեսի հետ մրցակցելու համար որոշակի արտոնությունների տրամադրում:

Ուզանավարական նշանակության 115 ապրանքային շուկաների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանց մոտ 60 տոկոսը համակենտրոնացման բարձր մակարդակ ունի և երկու երրորդից ավելին՝ գերիշխող դիրք¹:

Բնականաբար մնան շուկայական կառուցվածքներում փոքր և միջին ձեռնարկություններին անչափ դժվար կլինի մրցակցել խոշորների հետ: Պատահական չէ, որ համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի և դրա հետևանքների վերացման տարիներին կտրուկ կրճատվել է ՓՄՁ-ների թիվը²: Միայն 2008-2011 թվականներին խոշոր և միջին առևտրային կազմակերպությունների քանակը 1316-ից դարձել է 1204, այսինքն՝ նվազել է 8,5 տոկոսով³: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ այդ ընթացքում խոշոր հարկատուների գործունեության դադարեցում չի արձանագրվել: Հետևաբար նշված քանակի կրճատումը տեղի է ունեցել միջին առևտրային կազմակերպությունների հաշվին:

Վերջին տարիներին նվազել է Կառավարության և պետական այլ մարմինների «հետաքրքրությունը» ՓՄՁ ոլորտի նկատմամբ: Եթե մինչև 2010 թվականը ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայությունը և ՓՄՁ ՁԱԿ-ը առավել շատ տվյալներ էին հաղորդում այդ ոլորտի վերաբերյալ, ապա 2011 թվականից ոչ Ազգային վիճակագրական ծառայությունը և ոչ էլ ՓՄՁ ՁԱԿ-ը մնան ցուցանիշներ չեն հրապարակում, իսկ հրապարակվածներն էլ աղավաղված պատկերացում են տալիս ոլորտի վերաբերյալ: Մասնավորապես ներկայումս չեն հրապարակվում ՀՆԱ-ի մեջ ՓՄՁ ոլորտի բաժնի վերաբերյալ տվյալները: Ընդհանուր զբաղվածների մեջ ՓՄՁ-ների բաժինը ներկայացված է ոչ ամբողջական՝ որոշ ոլորտներով, այն էլ՝ նախկին չափանիշներով: Մինչդեռ 2011 թվականի հունվարի 1-ից գործում են

թույլտվության մասին եզրակացություն ստանալու համար: Չնայած օրենքի այս դրույթի գործունեության մեջ մտնելուց անցել է ավելի քան 6 տարի, հանձնաժողովը դեռևս պետական օժանդակության վերաբերյալ գործ չի քննարկել: Իսկ դրա անհրաժեշտությունը աներկբա է՝ բազում մնան օժանդակությունների առկայության պատճառով:

¹ Հեղինակները ապրանքային շուկաները առանձնացրել են ՀՀ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի 2007-2012 թվականների տարեկան հաշվետվություններում և 2007-2013 թվականների տարեկան գործունեության ծրագրերում արտացոլված ուսումնասիրություններից: Տե՛ս նաև հեղինակների հետևյալ ուսումնասիրությունները՝ Микаелян М.В., Защита конкуренции в Армении и механизмы обеспечения независимости регулирующего органа и лиц принимающих решения в этом органе. В кн. «Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ» - Сборник научных трудов, часть 2, Одесса-Севастополь-Донецк, 2011, с. 494-497.

² 2009 թվականի տնտեսական անկումը հնարավոր կլինի վերականգնել միայն 2013 թվականի տարեվերջին:

³ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր., 2012 թ., էջ 390:

ՓՄՁ-ների դասակարգման նոր չափանիշներ¹: Իսկ ՓՄՁ-ների վերաբերյալ լիարժեք և հավաստի տեղեկատվության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ոչ միայն ՓՄՁ-ներին պետական աջակցության արդյունավետության գնահատման, այլև գիտական հետազոտություն կատարելու պահանջով:

Խիստ նվազել են նաև ՓՄՁ ոլորտի աջակցությանը նպաստող պետական միջոցների հատկացումները: Ինչպես նշված է վարչապետի վերոհիշյալ ելույթում, 2014 թվականին իր գործունեությունը կծավալի «արտահանման ապահովագրական ընկերությունը»՝ նպատակ ունենալով «խթանել այն ձեռնարկություններին, առաջին հերթին, փոքր և միջին, որոնք կունենան արտահանման ծրագրեր, և նրանց համար ֆինանսական միջոցները հասանելի կլինեն ավելի ցածր տոկոսադրույքներով, քան նախկինում էր»²: Որպես կանոն, ՓՄՁ-ները երկրի ներսում գործունեություն ծավալող (ներքին շուկաների) սուբյեկտներ են: Հետևաբար Կառավարության հովանավորությամբ ստեղծվող ապահովագրական ընկերությունը հիմնականում նպաստելու է ոչ թե փոքր, այլ խոշոր բիզնեսին: ՀՀ վարչապետի վերոհիշյալ ելույթում ՓՄՁ-ներին աջակցելու վերաբերյալ որևէ այլ փաստ չի ներկայացվել: Հետևաբար մնում է ենթադրել, որ 2014 թվականի պետական բյուջեով ՓՄՁ-ներին էական աջակցություն չի նախատեսվում:

Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացմանը էապես չի նպաստում նաև 2012 թվականին ընդունված «Շրջանառության հարկի մասին» ՀՀ օրենքին (այսուհետև՝ շրջանառության հարկի մասին օրենք)³: Նշված օրենքով տարեկան մինչև 58.35 մլն դրամ իրացում ունեցող տնտեսավարող սուբյեկտների համար տրվել է երկրորդ աստիճանի հնարավորություն՝ լինել շրջանառության հարկ վճարող կամ, «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, ավելացված արժեքի հարկ «վճարող»: Գիշտ է, երկրորդ դեպքում ավելացված արժեքի հարկի իրական վճարողը ոչ թե տնտեսավարողն է, այլ՝ այդ հարկը գների մեջ ներառվելով՝ վերջնական սպառողը: Սակայն ԱԱՀ վճարելու դեպքում գերփոքր և փոքր ձեռնարկությունների արտադրանքի ինքնարժեքը, համեմատած միջին և խոշոր ձեռնարկությունների համանման արտադրանքի հետ, այլ հավասար պայմաններում կլինի բարձր: Այլ կերպ ասած՝ ավելացված արժեքի հարկը 20 տոկոսով թանկացնում է ապրանքը: Իսկ 20 տոկոսով փոքր և միջին ձեռնարկությունների ապրանքների կամ ծառայությունների թանկացումը խոշոր ձեռնարկությունների հետ հավասար մրցակցելու համար էական խոչընդոտ է: Այդ պատճառով, կարծում ենք, շրջանառության հարկ վճարող գերփոքր և փոքր ձեռնարկությունները պետք է ազատվեն ներմուծման ժամանակ մաքսային սահմանին ԱԱՀ-ի վճարման պարտականությունից: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է, օրենքի 11-րդ հոդվածի առաջին մասից հանել «մաքսային սահմանին գանձվող ԱԱՀ-ի» արտահայտությունը:

¹ «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխությունն լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը, 29.10.2010, ՀՕ-142-Ն, Պաշտոնական տեղեկագիր, 2010 թ., 10 նոյեմբերի, թիվ 57 (791):

² Տե՛ս ՀՀ վարչապետի ելույթը Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների համատեղ նիստում 2014 թ. պետական բյուջեի նախագիծը ներկայացնելու ժամանակ («Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, 29.10.2013 թ., թիվ 195 /5765/):

³ «Շրջանառության հարկի մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՕ-236-Ն, Պաշտոնական տեղեկագիր, 2012 թ., 28 դեկտեմբերի, թիվ 66 (940):

Շրջանառության հարկի մասին օրենքի ընդունումով ենթադրվում էր, որ այն նպաստելու էր ՓՄՁ-ների զարգացմանը: Թեթևացվելու էր այդ օրենքով գործող տնտեսավարողների նկատմամբ նախկինում կիրառվող հարկային վարչարարության բեռը (ՓՄՁ-ների կողմից նախկինում ներկայացվող մեկ տասնյակից ավելի հաշվետվությունների փոխարեն պահանջվում է մեկ հաշվետվություն): Սակայն այն, ըստ էության, միջին ձեռնարկություններին չի վերաբերում, իսկ գերփոքր և փոքր ձեռնարկությունների միայն չնչին մասը կարող է օգտվել այդ օրենքի սահմանած արտոնություններից: Տարեկան մինչև 30 մլն դրամ շրջանառություն ունեցող գերփոքր ձեռնարկությունների համար հարկային բեռը ոչ միայն չի նվազել, այլև ավելացել է շրջանառության հարկի դրույթաչափի մեծ լինելու պատճառով: Ստացվում է, որ օրենքը «ընդունելի» է գերփոքր ձեռնարկությունների (առանձին դեպքերում նաև փոքր ձեռնարկությունների) չնչին մասի համար: Մեր կարծիքով նպատակահարմար է շրջանառության հարկի մասին օրենքում փոփոխություն կատարել՝ բարձրացնելով շրջանառության հարկ վճարողների շեմը (58.35 մլն դրամից դարձնելով 100 մլն դրամ): Նման փոփոխությունով ցանկության դեպքում գերփոքր ձեռնարկություններն ամբողջությամբ և փոքր ձեռնարկությունների որոշ մասը կկարողանան շրջանառության հարկով աշխատել:

Օրենսդիրը շրջանառության հարկը տարբերակել է ըստ առևտրական գործունեությունից ստացվող եկամուտների (դրույթաչափը՝ 3.5 տոկոս), արտադրական գործունեությունից ստացվող եկամուտների (դրույթաչափը՝ 3.5 տոկոս), վարձակալությունից ստացվող եկամուտների, տոկոսների, ռոյալթիների, ակտիվների օտարումից ստացվող եկամուտների (դրույթաչափը՝ 10 տոկոս), նոտարական գործունեությունից ստացվող եկամուտների (դրույթաչափը՝ 20 տոկոս), այլ գործունեության տեսակներից ստացվող եկամուտների (դրույթաչափը՝ 5 տոկոս):

Մեր կարծիքով՝ որպեսզի շրջանառության հարկով աշխատող գերփոքր և փոքր ձեռնարկությունները չլինեն վնասաբեր, հարկավոր է տարբերակել նաև «առևտրական գործունեությամբ» և «արտադրական գործունեությամբ» զբաղվողների դրույթաչափերը: Սննդամթերքի իրացմամբ զբաղվող առևտրական ձեռնարկությունների նկատմամբ հարկավոր է կիրառել 3 տոկոս դրույթաչափ, իսկ այլ ապրանքների իրացմամբ զբաղվող ձեռնարկությունների համար՝ 3.5 տոկոս դրույթաչափ: Գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակում իրականացնող և մինչև 100 մլն դրամ տարեկան շրջանառություն ունեցող գերփոքր և փոքր ձեռնարկությունների համար հարկավոր է սահմանել 2 տոկոս դրույթաչափ, իսկ այլ գործունեություն իրականացնողների համար՝ 3 տոկոս:

Այսպիսով՝ տնտեսական ճգնաժամի հետևանքները վերացնելու և տնտեսական աճ ապահովելու նպատակով ՓՄՁ-ների զարգացումը կենսական նշանակություն ունի: Մինչդեռ մեր երկրում էական քայլեր չեն ձեռնարկվում ամբողջական պահանջարկի ավելացման կարևորագույն գործոնի՝ ՓՄՁ-ների զարգացման համար:

ԱՍՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում քննարկվում է ՓՄՁ-ների նշանակությունը որպես ՀՀ-ում ամբողջական պահանջարկի աճի գործոնի տնտեսության զարգացման համար: Ներկայացվում են առաջարկություններ դրանց գործունեության բարելավման նպատակով:

АННОТАЦИЯ**МИКАЕЛЯН М., ГСПОЯН Г. – РАЗВИТИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА КАК ФАКТОР РОСТА СОВОКУПНОГО СПРОСА В РА**

В статье рассматривается развитие малого и среднего предпринимательства в качестве фактора роста совокупного спроса в РА, для целей стимулирующей экономической политики. Формулируются предложения по улучшению их деятельности.

SUMMARY**MIKAYELYAN M., GSPOYAN G. – DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES AS A FACTOR OF AGGREGATE DEMAND GROWTH IN RA**

In the article small and medium enterprises are regarded as a factor of the aggregate demand growth for the aims of RA economic development. Suggestions are made to improve their activity.